

ИСТОРИСКИ ЧАСОПИС

Орган Историског института САН

КЊИГА V
1954 — 1955

РЕДАКЦИОНИ КОЛЕГИЈУМ

МЕХМЕД БЕГОВИЋ, НИКОЛА ВУЧО, МИХАИЛО ДИНИЋ,
ДРАГОСЛАВ ЈАНКОВИЋ, ЈОВАН КОВАЧЕВИЋ,
ДУШАН ПЕРОВИЋ, ИЛИЈА СИНДИК

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК
ИЛИЈА СИНДИК

БЕОГРАД, 1955

ЈЕДНА МИСИЈА САВЕ ПЛАМЕНЦА

Сава Богданов Пламенац је један од најугледнијих црногорских главара и један од најинтересантнијих личности епохе Петра I. Он се и по својој култури, и по познавању света и интересовању за опште проблеме издваја од својих земљака.¹ Пада у очи да је преписка Петра I са Савом Пламенцем била обимна, обимнија него с ма којим другим његовим сарадником. Она почиње од краја осамнаестих година XVIII века па иде све до Савине смрти, до 1818 године. Али, нажалост добар део те преписке је оштећен. Из те преписке и других сачуваних докумената, у јавном раду Саве Пламенца и његовом односу према владици Петру I јасно се оцртавају две ствари, две политичке линије. У првом периоду свога јавног рада Сава Пламенац је био на страни владичиних непријатеља. Он држи чврсто са гувернадуром Јованом Радоњићем и сердаром Михаилом Пламенцем и помаже их у њиховим политичким стремљењима, али их брзо напушта и покушава да се приближи владици Петру I. У том погледу Сава Пламенац је имао доста тешкоћа. После свега онога што је знао о њему и његовом раду, владика Петра I није било лако убедити да је Пламенац променио свој став и да је потпуно прешао на његову страну. Међутим крајем деведесетих година XVIII века њихови односи су се знатно поправили, а на почетку XIX века постали су пријатељски. А да су заиста постали пријатељски види се по томе, што је владика Петар I, у том другом периоду јавног рада Саве Пламенца, поверио Пламенцу неколико врло одговорних и деликатних задатака. Између осталог владика му је поверио и неколико дипломатских мисија. Овом приликом указаћемо на једну од њих.

Ради се о мисији Саве Пламенца у Бечу с пролећа 1808 године. До те мисије дошло је у вези са тражењем француске владе да постави конзула у Црној Гори. Уствари то питање покренуо је сам Наполеон још септембра 1807 године. 6 септембра те године² писао је он своме министру спољних послова: „Monsieur de Champagny, proposez-moi un agent ou un vice-consul pour résider auprès des Monténégrins. Il faudrait que ce fût un

¹ У раду који о њему спремамо биће обухваћена целокупна његова политичка и дипломатска активност.

² Сви датуми су по новом календару.

homme adroit qui parlât le grec et l'italien et sur la fidélité duquel on pût compter".³ Наполеон је истог дана известио свог министра војног генерала Кларка да је наредио министру спољних послова да му предложи једног вишег-конзула који ће стално пребивати код Црногораца.⁴ О томе је, по Наполеоновом налогу, министар војни обавестио 7 септембра вице-краља Италије принца Еугена.⁵ Истог дана он је обавестио о томе и генерала Мармона.⁶ Најзад је министар војни обавестио министра спољних послова о извршеним задацима, т.ј. да је по царевој жељи известио вице-краља Италије и генерала Мармона „qu'un vice-consul doit être envoyé incessamment pour résider auprès des Monténégrins“.⁷ Из свега овога излази јасно да је питање постављења француског конзула у Црној Гори покренуто септембра 1807 и да је иницијатива за то потекла од Наполеона. Поводом тога питања одржан је састанак између владике Петра I и француског генерала Лористона 26/14 октобра 1807. На том састанку дошло је између њих до споразума да се при Црној Гори постави конзул „за сохранили суседску мирност“.⁸ Међутим та одлука није спроведена у живот. А затим она као таква није ни одговарала Наполеоновим намерама. Стога је крајем јануара и почетком фебруара 1808 Наполеон поновио свој захтев о постављењу конзула у Црној Гори. У писму Мармону од 26 јануара 1808 каже: „Tenez un agent près l'évêque des Monténégrins, et tachez de vous concilier cet homme“.⁹ А у писму од фебруара (1808) поставља му питање: „Comment arrive-t-il que vous ne me parlez jamais de Monténégrins? Il ne faut pas avoir le caractère roide. Il faut envoyer des agents (parmi eux) et vous concilier les meneurs de ce pays“.¹⁰ Свакако у вези са наведеним Наполеоновим захтевом, генерал Мармон потсећа владикау Петра I средином фебруара 1808 да му је пре неколико

³ Léonce de Bretonne, *Dernières lettres inédites de Napoléon I-er*, Paris, 1903, I, no 580; сравни Поповић II, *Црна Гора у доба владике Петра I и Петра II*, Београд, 1951, 75 (издање С. к. з. коло XLVI, књига 316). Р. Меденица у свом чланку „Оснивање француског конзулата у Црној Гори 1808 год.“ (Записи, књ. II, 1928, 257 и 259), истина са извесном оградом, узима да је питање конзула покренуто при пут на састанку између Петра I и генерала Лористона. 14 октобра 1807, у манастиру под Лаством. То мишљење, али без ограде, усвојио је Д. Стражаковић (*Полицике и културне просветне прилике у Црној Гори до 1834 у споменици Цетињска школа*, Београд, 1951, 167) узима да је то питање покренуто октобра 1807. По Д. Лекићу, (*Својна полицика Петра I Петровића Његоша*, Цетиње, 1950, 226—227) иницијативу за преговоре дао је генерал Мармон, а састанак у манастиру под Лаством сматра за почетак преговора.

⁴ Correspondance de Napoléon I-er, XVI, 10 (no. 13 112).

⁵ Archives de ministère de la Guerre (скраћено: А. Г.), Armée d'Italie.

⁶ А. Г., Armée d'Italie.

⁷ А. Г., Armée d'Italie.

⁸ Цетињски архив (скраћено: Ц. а.), 1808; Записи, II, 1928, 259.

⁹ Corr. de Nap. I-er, XVI, 276, no. 13489; Mémoires de Duc de Raguse Paris, 1857, III, 158.

¹⁰ Corr. de Nap. I-er, XVI, 319, no. 13543; Mémoires du Duc de Raguse, III, 160.

месеци, преко генерала Лористона, јавио да је Наполеон био одлучио да држи једног конзула код Црногораца, да би успоставио с њима однос доброг суседства и пријатељства које обострани интереси ових граничних провинција и Црне Горе захтевају. „L'arrivée de ce consul étant différée par la mauvaise saison, je crois faire une chose conforme aux volontés de mon souverain que d'y faire résider, en attendant un officier de l'armée. J'ai l'honneur de vous l'adresser et c'est cet officier que vous remettra cette lettre. Je lui donne l'ordre de résider, partie du temps à Celtigné et partie auprès de Votre Eminence. Je vous prie de la faire reconnaître comme envoyé au nom de Sa Majesté et de lui accorder votre bienveillance“.¹¹ Као што се из горњих навода види Французи су тражили да њихов конзул живи у Црној Гори. Црногорцима то није било право. И владика Петар I се на то тужи једном од својих пријатеља у писму од 2 фебруара 1808 год. и тврди да је на састанку с Лористоном била реч да конзул буде постављен при Црној Гори, а не у Црној Гори и на Цетињу.¹²

Француски војни команданти у Далмацији сматрали су да је питање конзула повољно решено. У вези са тим пише генерал Мармон Наполеону 2 марта 1808: „J'ai aujourd'hui un asent qui réside dans le Monténéro, mais je n'ai pas crû devoir l'envoyer avant d'en avoir reçu l'ordre de Votre Majesté“.¹³ И генерал Витол у рапорту министру војном од 5 марта 1808 каже да је генерал Мармон послао да буде код владике једног официра Далматинца који зна добро српско-хрватски („илирски“) језик и који има потребну интелигенцију и способност за утврђивање добрих односа.¹⁴ Ради се о Павлу Томићу, официру француске далматинске армије.

Мармоново писмо, преко официра Томића, примио је владика 3 марта. У свом одговору Мармону од 4 марта владика одбија да је на састанку, који је имао са Лористоном у манастиру под Лаством 26/14 октобра 1807 године пристао да конзул буде постављен у Црној Гори, већ тврди да је било речи о постављању француског конзула у Котору и да је на то пристао, да је то народу објавио и да овоме то није било противно; „но за унутрености Црне Горе поставити конзула: о томе Господинъ Генералъ Лористонъ ни риечи споменуо ние. Могу Васъ милостивѣй Господине извѣстити да я безъ општега народно скупа, кое сада по зимноме времену прие мая мѣсеца бити не може, такођеръ и безъ волѣ Высокославнаго нашег Покровителя *Александра*, великогъ Императора и самодржца всероссійскога, консула, ни никога другога ни подъ кои начинъ имати не могу, того ради Вы мене мило-

¹¹ Гавриловић М., *Исписи из Париских архива*, Београд, 1904, бр. 252, Генерал Мармон владичи Петру I, 14 фебруара 1808.

¹² Ц. а. 1808; Записи, II, 1928, 260. Р. Меденица [мисли да је владичино писмо било упућено Санковском.

¹³ А. Г.

¹⁴ А. Г.

стивјиј Господине, великодушно извините¹⁵. Из одговора Петра I јасно се види следеће: 1) да није желео да прими француског претставника у Црну Гору, 2) да је хтео да добије у времену да би сгвар на чисто извео, и 3) да није хтео да ово питање реши сам и на своју руку. Желео је да о томе чује мишљење званичних претставника Русије. Стога је већ 8 марта написао писмо руском посланику у Бечу Александру Горисовићу Курјакину да писмо достави руском двору и да га што пре обавести о његовом мишљењу и његовим жељама.¹⁶

О одласку Саве Пламенца у Беч Французи су били обавештени и живо су пратили његово кретање. Прве вести о томе саопштио је француски повереник и кандидат за конзула у Црној Гори Павле Томић. Томић у писму генералу Мармону из Будве од 14 марта 1808 истиче да се очекује владичин долазак у Маинима па додаје: „Je sçais (sic!) qu'il a déjà envoyé son parent Plamenaz avec des dépêches pour l'ambassadeur russe à Vienne au sujet de ce Consulat que l'inquiète“.¹⁷

По Томићевим извештајима владика Петар I је питање постављања француског конзула у Црној Гори дискретно водио. Томић је од попа Сава Тановића из Мајина, иначе рођака и пријатеља црногорског гувернадура, сазнао да је о предмету његове мисије обавестио само гувернадура препоручујући му да је држи у тајности „jusqu'au retour de Plamenaz qui lui apprendrait le partie qu'il falloit prendre à ce sujet; qu'en attendant il en agirait avec moi de manière à ne pas se compromettre et à ne pas me rebuter non plus“.¹⁸

По француским изворима Сава Пламенац је био у Трсту 6 априла када је прошао за Беч. Ове податке о кретању Саве Пламенца добио је Павле Томић од једног пријатеља који је био у додиру са људима из најуже владичине околине. За њега Томић каже: „Il y apprit d'un confident du Vladika que son envoyé Plamenaz lui avait écrit le 6 avril de Trieste qu'il partait le lendemain pour Vienne“.¹⁹

Намеће се питање колико је Пламенац остао у Бечу и када се вратио у Црну Гору? У досада познатим документима нигде то није тачно фиксирано. Истина Мармон у извештају Наполеону од 18 јуна 1808 каже да је кнез Куракин задржао Пламенца у Бечу два месеца дана,²⁰ али се из тога не види ни када је стигао

¹⁵ Гавриловић, *Истиси*, V—VI, У Архиву Министарства војног у Паризу (Armée de Dalmatie, 1808, mars) налазе се ова владичина писма упућена Мармону, и то у дуплику. На другом примерку стоји изнад текста „Преводъ на славјански“, јер је први писан у руској редакцији.

¹⁶ Ц. а., 1808, Лекић, оп. д., 231; Поповић П., оп. д., 76. Мармон (Memoires, t. III, 125—126) и Вуксан (ст. д. 168) не каже ко је био тај владичин посланик који је био у Бечу.

¹⁷ Papiers Marmont, Châtillon — sur — Seine. Градска библиотека.

¹⁸ Papiers Marmont, Павле Томић генералу Мармону. Будва, 3-IV-1808.

¹⁹ Papiers Marmont, Будва, 7 маја 1808.

²⁰ А. Г., 1808.

у Беч ни када га је напустио. Међутим, што се тиче пак његовог повратка у Црну Гору ми знамо да је владика Петар I очекивао Пламенца почетком маја. У својој посланици Црмничанима од 2 маја 1808 владика их обавештава о повратку у Трст бригадира и кавалера Стевана Андрејевића (Санковског) са неколико другова и додаје да су они Саву срели на путу и вратили са собом у Трст и да га он очекује сваког часа.²¹ Међутим, Пламенац се ни до 7 маја није вратио, што се да закључити по писму Павла Томића које је упутио генералу Мармону истог дана. Томић се, разумљиво, за повратак Саве Пламенца нарочито интересовао. Он је боравио у Будви, одакле се, преко неколико својих пријатеља из Његоша и Цетиња, обавештавао о његовом путу. За једног од тих пријатеља, неког Станка Мартиновића, Томић у поменутом писму генералу Мармону каже: „Il n'a confié que le Vladika attendait Plamenaz de retour de Vienne (j'ai entendu dire qu'il était à Trieste avec le brigadier Zakowski), et qu'il comptait que l'assemblée à Czettigné aurait effectivement lieu pour la fête de l'ascencion (vers la fin de ce mois)“.²² Али 13 маја 1808 Сава Пламенац је несумњиво био у Црној Гори, јер му је се тога дана обраћа владика Петар I једним писмом у коме му јавља да може отићи на састанак с Турцима на позив бега Османагића ради утврђивања мира.²³ Према томе, Сава Пламенац се вратио у Црну Гору између 7 и 13 маја 1808 године.

На повратку из Беча Сава Пламенац је донео владици Петру I писмо од руског посланика Куракина од 16. априла. У њему Куракин одговара Владици на писмо које му је у току марта био послао. Према томе Сава Пламенац није донео владици Петру I никакав званични и одређени писмени одговор руске владе по питању примања француског конзула у Црној Гори. Али, Пламенац је, врло вероватно, добио од руског дипломатског претставника извесне усмене сугестије у вези са тим питањем. То се уосталом да закључити на нагле промене владиног става према Французима и конкретних одлука које су затим биле донете. Тако, ускоро по повратку Саве Пламенца у Црну Гору, одржана је скупштина на Цетињу 26/14 маја 1808²⁴ на којој је владика формално предложио Црногорцима да приме француског конзула. Против владиног предлога устали су најбољи његови пријатељи и он се повукао. По одлуци скупштине Владика је спремио од-

²¹ Вуксан, *Посланице Митрополита црногорског Петра I*, Цетиње, 1935, 73–74.

²² *Papiers Marmont*. Павле Томић генералу Мармону, Будва, 7 маја 1808.

²³ Ц. а., 1808; Записи, књ. V. 1929, 88–89.

²⁴ Драговић М., *Прилози за историју Црне Горе и Боке которске почетком XIX века*. Споменик, XXXI, 1898, 111–112; *Papiers Marmont*, Петар I Павлу Томићу, Цетиње, 15–27 маја 1808; Поповић П., *сп. д. 77*. Датум ове скупштине је у историској литератури Црне Горе погрешно забележен. Лекић (*сп. д. 231*) бележи да је она одржана 16 маја (в. к.), а Вуксан (*сп. д. 168*) каже да је одржана 4 маја (с. к.) 1808. Међутим, она је одржана 26–14 маја 1808 као што се то из изведених извора види.

говор на француски захтев. У своме одговору Црногорци су одбили да приме француског конзула у своју земљу.

Французи су били изненађени одлуком црногорске скупштине. Отуда у њиховој преписци о поменутој мисији Саве Пламенца и ставу владике Петра I после Пламенчева повратка из Беча, има доста података. У њој је нарочито подвучена и прокоментарисана промена у држању владике Петра I према Французима, која се истовремено тесно повезује са Пламенчевом мисијом. По Томићевим обавештењима, владика Петар I према писму свештеника Андрије Бјелоша, из јуна 1806, не жели у ово време да се измири с Турцима, нити да се споразуме с Французима. „Il y a toute apparence que c'est le résultat des instructions données à Plamenaz par le ministre plénipotentiaire Kurakin”.²⁵ Томић је затим добио податке о владичином држању од неког Мијата Мајинића из Паштровића, које је овај опет добио у поверењу од једног калуђера интимуса владичина и Пламенчева. Томић претпоставља, да је Владика, који је знао да ће га поменути Мајинић видети, могао научити калуђера што се тиче садржине рапорта који му је Мајинић поднео. „Mais au fond il doit y avoir quelque chose, vu la contenance et les procédés du Vladika depuis le retour de Plamenaz”.²⁶

Још више података о владичином држању у вези са мисијом Саве Пламенца даје нам генерал Мармон, који је 18 јуна 1808 године поднео Наполеону детаљан извештај о том питању. У њему Мармон на првом месту истиче да су наде, за које га је црногорски Владика овластио да изрази о његовом личном држању, ишчезле. Он је своје убеђење основао поглавито на његовом интересу. Држао је да су његова уверавања да ће ревностно служити Наполеону била искрена. Међутим сада му изгледа да или је он рђаво схватио свој положај, или је неки стран утицај пореметио његове рачуне. Предлози које је он учинио на црногорској скупштини били су учињени доста хладно и на такав начин да нису имали никаква успеха. Они који су га победили су људи који су стално ишли за њим и који су према томе говорили према његовој наредби, а како је он чинио најформалнија и најпозитивнија обећања, не може се више рачунати на њега. По Мармоновом мишљењу, не остаје ништа друго него да се постепено одвоје поједине нахије испод владичиног утицаја и ставе под Наполеонову управу. Ангажовао се свим силама да добије владика и полагао је много лепе шансе које му се остварују у будућности и сматрао да ће то бити довољни мотиви да буде привржен Наполеоновим интересима. Међутим Мармон признаје да се у томе преварио. Он ипак верује да владика не следи свој властити нагон, јер до промене његовог држања је дошло нагло, иако се ништа није овде десило што би га на то могло одлучити. „Un de ses neveux nommé Plamenas homme de sa confiance et de son intimité avait été envoyé à Petersbourg, il y a quatre mois; le prince Kourakin l'a retenu à Vienne, il est revenu et c'est du jour de son arrivée que la

²⁵ Papiers Marmont. Писмо превео на француски језик П. Томић. 18 јуна 1808.

²⁶ Papiers Marmont. Будва, 18 јуна 1808.

conduite du Vladika a changé; cette observation a été faite unanimement par ceux qui sont en rapport habituel avec lui et le fait ne peut être révoqué en doute". Мармон налази да је Владика од повратка Саве Пламенца променио своје држање према појавама у Боки, а нарочито према Турцима.²⁷

Промену у владичином држању подвлачи Павле Томић и у једном рапорту из Будве од 21 јуна 1808, и доводи је у везу са повратком Саве Пламенца из Беча. „Les instructions qu'il aura reçus par Plamenaz l'auront fait changer de système (sic!), et il paraît presque se mettre en mesure de braver".²⁸

Најзад стигао је и одговор руске владе на владичино писмо. Као што је био обећао, руски дипломатски претставник у Бечу известио је Министарство иностраних послова о кораку које је владика Петар I учинио код њега преко Саве Пламенца поводом жеље коју је изразио француски генерал Мармон да одреди једног официра за Црну Гору, који би тамо обављао дужност конзула. Одговор од министарства спољних послова добио је и доставља га Владици писмом од 25 јула 1808. У њему се каже да руски цар препушта решење тога питања владци „удостоверенъ будучи, что Вы какъ въ семъ настоящемъ, такъ и во всѣхъ пребудущихъ случаяхъ, подвиги Ваши саобразуете съ пользою и съ достоянствомъ Вашимъ".²⁹

Пошто генерал Мармон и поред одговора црногорске скупштине одржане маја месеца, није престао да тражи да постави консула у Црној Гори, а имајући сада и одговор руске владе о том питању, владика Петар I се одлучио да то питање још једном покрене на једном наредном скупу. У том циљу сазвао је скупштину црногорских владара 28 августа 1808 на којој је донета одлука да не могу примити француског конзула у Црну Гору.³⁰ Детаљно мотивисан одговор о томе доставио је Владика француској влади. Тиме је ово питање било дефинитивно скинуто с дневног реда. Ето тако се мала Црна Гора супроставила притиску једне велике стране силе и то онда када је она била у пуној снази.

Петар Поповић

²⁷ А. Г., 1808.

²⁸ Papiers Marmont.

²⁹ Ц. а. 1808 Медаковић, Повѣстница Црне Горе, Земун, 1850, 172—173.

³⁰ Споменик. XXXI, 1898, 111—112.

Résumé

Petar Popović

Une mission de Sava Plamenac

Dans cet article l'auteur attire l'attention sur la mission de Sava Plamenac à Vienne en 1808, qui a eu lieu après la demande de Napoléon de nommer un consul au Monténégro. Plamenac avait été envoyé à l'ambassadeur russe à Vienne Alexandre Borisovic Kurakin afin de s'informer auprès de lui de l'opinion de la cour russe au sujet de cette question, et d'obtenir à ce propos quelques suggestions des représentants diplomatiques de la Russie. L'auteur produit sur cette mission toute une série de nouveaux documents d'archives, qui offrent de plus amples informations sur le voyage de Sava Plamenac du Monténégro à Vienne. Nous savons maintenant quand Plamenac avait été à Trieste, quand il partit de Trieste pour Vienne, combien de temps il y resta approximativement et quand il revint au Monténégro. L'auteur constate en même temps que quelques faits avaient été jusqu'ici faussement notés dans la littérature historique sur le Monténégro. Il est arrivé ainsi aux conclusions suivantes: 1) que la question de la nomination d'un consul avait été posée en septembre 1807 et non en octobre 1807 comme on le pensait auparavant; 2) que c'est de Napoléon qu'en est venue l'initiative et non de Marmont; 3) que l'Assemblée monténégrine, convoquée après le retour de Sava Plamenac de Vienne, a eu lieu à Cetinje le 26/14 mai 1808 et non le 4 mai comme le soutiennent les uns, ni le 16 mai d'après les autres. En outre l'auteur a communiqué encore quelques intéressants commentaires français sur le changement d'attitude du prince évêque Pierre I envers les Français après le retour de Plamenac au Monténégro.